

УДК [631.15:636]:[631.158:658.32]

JEL Classification: Q11; Q13

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005108>

А.А. ДЮК, кандидат економічних наук

Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання

Мета статті - охарактеризувати тенденції організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання.

Методика дослідження. Виклад матеріалу відповідно до поставленої мети побудовано на методології: пізнання теоретичних положень підприємництва; критеріїв організаційно-економічної соціалізації; аналізі складу організаційних форм господарювання; висвітленні характеристик результативності підприємницької діяльності з проєкцією на соціально-економічне становище сільських територій, зайнятість, оплату праці тощо.

Результати дослідження. Теоретико-методично обґрунтовано взаємозв'язок економічних і соціальних ознак підприємництва в механізмі ринкового господарювання. Охарактеризовано сутність соціалізації підприємництва як функціональної основи у побудові соціально спрямованої економіки. Систематизовано критерії практики соціалізації підприємництва з позиції поширення організаційно-правових структур господарювання. Оцінено й доведено методичний зв'язок економічної соціалізації сільськогосподарських підприємств з чинниками структури та соціально-економічної ефективності їх діяльності.

Елементи наукової новизни. Визначено критерії організаційно-економічної соціалізації підприємництва і доведено методичну доцільність застосування міждисциплінарного підходу в здійсненні аналізу ефективності господарювання на селі.

Практична значущість. Результати дослідження можуть використовуватися для обґрунтування соціальної ефективності організаційно-правових структур і результативності діяльності сільськогосподарських підприємств, а також для оцінки перспективи сільського розвитку. Табл.: 6. Рис.: 1. Бібліогр.: 26.

Ключові слова: підприємництво; господарювання; соціалізація; організаційні форми підприємств; структура та ефективність виробництва.

Дюк Анна Андріївна - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: annaduke@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-6480-0558>

Постановка проблеми. Поточна ситуація у вітчизняному аграрному секторі та на селі ускладнюється з різних причин, зокрема це стосується відсутності усталеної традиції національного ринкового господарювання. Важкопрогнозовані тенденції організаційно-економічної соціалізації сільськогосподарського підприємства. В Україні простежується негативний вплив багатьох стримуючих чинників, які заважають побудові соціально спрямованої економіки. Вважаємо за доцільне охарактеризувати тенденції організаційно-економічної соціалізації підприємництва та оцінити можливі перспективи вирішення виявлених у цьому сенсі проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація наукових концепцій і практичних засад підприємництва відбувається постійно з огляду на практику минулого. Узагальнення засад господарювання становить основу для пізнання організаційно-економічної соціалізації підприємства. Теорія підприємництва еволюціонує в рамках доктрини суспільного багатства. Людство завжди вело пошук ефективних моделей господарювання - підприємницька здобула найширше науково-практичне визнання завдяки економічним вченням: Р. Кантільона [7], А. Сміта [16], Д. Рікардо [11] та інших фундаторів теорії капіталістичної ринкової системи. Соціологічні характеристики підприємництва розкрив М. Вебер [2], досліджуючи соціальну природу господарських

© А.А. Дюк, 2020

відносин, а саме: зв'язок господарства і суспільства, господарювання і економічних інтересів, форми господарств та їх соціальної природу тощо [2, с. 263-296]. Фундаментальний вклад у еволюцію теорії підприємництва здійснив Й. Шумпетер [24], довівши, що можливість отримати прибуток - головний чинник впровадження інновацій, тому економічна роль підприємництва в процесі ринкового обміну - перетворюється на соціальну.

Вітчизняні науковці наголошують і методично доводять, що: «...підприємництво вже давно постало не лише як економічне явище, воно усебічно соціалізоване в створену людиною систему суспільно-економічного поступу - наслідуює глобальний контекст своєї значимості, адже лише завдяки підприємству соціум набуває статусу продуктивності» [12, с. 9]; «соціально-економічне значення підприємницької діяльності ґрунтується на необхідності всебічного задоволення потреб суспільства через розвиток ринку, який забезпечується за рахунок розвитку підприємницьких формувань» [22, с. 131].

У національній ідеології пізнання підприємництва переважає шумпетерівська концепція новаторства в господарюванні, на чому базуються його організаційно-економічні засади. При цьому вважається, що новаторство у підприємстві спрямоване переважно на отримання прибутку. Це загалом цілком логічний підхід, але суто капіталістичний, без будь-якого зобов'язального соціального навантаження. Таку теоретичну концепцію сповідують В. Жук [6], Ю. Лопатинський [9], Ю. Лупенко [13], П. Макаренко [10], М. Малік [13, 23], Л. Романова [14], О. Шпикуляк [23, 26].

Проблеми соціалізації підприємництва досліджено у працях науковців під керівництвом Г. Башнянина [1, 20], представлені у довідкових виданнях [4, 5, 8, 17], а також інтерпретовано у розробках стратегічного та загальнотеоретичного спрямування [18, 19, 21]. На нашу думку, організаційно-економічні засади підприємництва необхідно розглядати в рамках концепції соціально-економічного явища - поєднання соціального й економічного начала в системі ринкового господарювання. Така методична конструкція пізнання вважається прийнятною, адже соціалізація господарських систем дедалі більше поглиблюється.

Мета статті - охарактеризувати тенденції організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання.

Вклад основних результатів дослідження. Наукові підходи до визначення теоретичних і практичних аспектів розвитку підприємництва надзвичайно багатопланові. Теорія і практика розвитку підприємства пройшла тривале становлення у середовищі життя та господарювання людини. Трансформації господарської практики постійно сприяють виробленню економічних, організаційних, юридичних, соціальних характеристик підприємства. З одного боку підприємство є соціально-економічним феноменом, тоді як з іншого - це: господарська система, в якій створюються продукти для задоволення потреб; механізм винайдення нових процесів, утворення ринків. Тобто економічна архітектоніка розвитку підприємства вибудовується його функціями, цілями, завданнями, які в організаційно-економічному плані характеризуються спрямованістю на отримання прибутку з наступною його соціалізацією в системі формування суспільного добробуту. Загальними функціями підприємства виступають економічна і соціальна - в рамках яких реалізується його економічна та соціальна місія як продуктивної сили суспільства. Погоджуємося з думкою, що: «Підприємство створює загальну соціально-економічну основу ринкової економіки. Це невід'ємний атрибут ринкової системи господарювання, необхідна і достатня умова для її виникнення й розвитку» [10, с. 146]. У такому контексті теоретичного визначення йдеться про організаційно-економічну соціалізацію підприємства, зокрема на селі, впровадження його результатів у соціально-економічний процес сільського розвитку. Теоретичну основу такого висновку базуємо відповідно до визначення соціалізації як міждисциплінарної наукової категорії: «Соціалізація - процес становлення й розвитку особистості, що полягає у засвоєнні індивідом упродовж усього життя соціальних норм, культурних цінностей і зразків поведінки й дає йому змогу функціонувати у суспільстві» [17, с. 337] - кожна особистість може вважатися потенційним підприємцем; «процес засвоєння культури, всіх її цінностей та символів» [5, с. 333] - підприємству притаманна культура в сенсі традицій організації-здійснення. Ці аспекти співвідносяться із со-

ціалізацією підприємництва через механізм засвоєння індивідом підприємницьких традицій, знань, розроблення стратегій і норм підприємницької поведінки. Категорія соціалізації відповідає характеристикам підприємництва як соціально-економічного феномена, тому отримувані результати вважаємо характеристиками розвитку ринку.

У дослідженнях організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі враховуємо економічні й соціальні ознаки цього явища (рис.), адже: «підприємництво в ка-

піталістичній економіці є фактором зростання, створення власності, багатства не тільки свого, але й національного. За рахунок податків із прибутку вирішуються соціальні проблеми. Тобто підприємництво виконує функцію суспільного добробуту» [14, с. 49]. Відзначається висока економічна і соціальна роль підприємництва як виразника втілення здібностей кращих представників суспільства креативно вести бізнес, що приводить до накопичення багатства, поліпшення умов життя, побуту тощо.

Підприємництво	
<i>Економічні ознаки:</i> ризики інвестицій і прибутковості; матеріальна основа мотивації отримання доходу; спосіб здійснення виробничих відносин; статус визначального фактора економічного зростання	<i>Соціальні ознаки:</i> втілення соціальної місії за наслідком задоволення потреб членів суспільства; залежність від здібностей людини-підприємця як соціальної особистості; залежність від якостей соціального середовища

Економічні і соціальні ознаки підприємництва

Джерело: Систематизовані на основі вивчення літературних та інформаційних джерел [1-24, 26].

Економічна наука у визначенні підприємництва робить ставку на економічні, соціальні, господарські характеристики. У нинішню епоху розвитку людства підприємництво стає більше соціальним, ніж економічним явищем, набуваючи характеру соціальної організації. У процесі господарської діяльності відбувається опосередкування соціального результату економічним, що за наслідком можна оцінити як соціальну дію. Йдеться про економічну поведінку підприємця, який створюючи господарську структуру, організовуючи її діяльність і постачаючи товари (послуги) на ринок, здійснює процес організаційно-економічної соціалізації підприємництва.

Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі відбувається у логічній схемі трансформації господарювання, впровадженні національної моделі розвитку територіальних громад. Структурно процес соціалізації, утвердження, за нашими оцінками, слід поділяти на організаційну та економічну складову. Це підсистеми щодо яких формуються результати, які можна виміряти цифровими показниками оцінивши в динаміці. Об'єктом такої соціалізації виступають, зокрема, підприємства різних організаційних форм і типів, які своєю діяльністю утворюють результати - соціальні, економічні, зайнятості тощо.

Аналізуючи особливості організаційно-економічної соціалізації свої оцінки базуємо на господарських структурах різних органі-

заційних форм, які відповідно до законодавчих установлень функціонують на селі. Тобто процеси створення і розвитку підприємств відбуваються у певному законодавчому полі, обмежені правилами. Коментуючи організаційну складову соціалізації підприємства за базу для оцінки обираємо такі об'єкти, як: організаційна форма підприємства; організаційно-правова форма підприємства; форма господарювання (табл. 1).

Зазначена сукупність форм суб'єктів підприємств на селі, в аграрному секторі зокрема (див. табл.1), характеризує їх структурну організаційно-економічну соціалізацію (поширення організаційних формувань). У свою ж чергу: «Село - це тип поселення, жителі якого зайняті переважно у сільському господарстві. До сільських населених пунктів, за статистичним обліком, також належать станційні селища, шляхові дільниці, селища лісгоспів, зимівлі, інші дрібні селища, не пов'язані з сільським господарством» [17, с. 323].

За останні кілька десятиліть в українському селі відбуваються трансформації системи господарювання, зокрема організаційний перерозподіл форм підприємств (табл. 2). Цей процес, на нашу думку, характеризується безпосередньо як організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання.

1. Організаційні основи і практики соціалізації підприємництва на селі

Організаційні основи соціалізації (закріплення підприємницької структури)					
<p><i>Організаційна форма підприємства - форма об'єднання людей для спільної діяльності у межах певної структури [5].</i></p> <p><i>Види: одноосібне господарство; партнерство; корпорація [5]</i></p>		<p><i>Організаційно-правова форма підприємства - взаємопереплетіння відповідних форм об'єднання людей для спільної діяльності в межах певної структури з законодавчим закріпленням [5].</i></p> <p><i>Види: всі види підприємств; кооператив; орендне підприємство; споживче товариство; спілки споживчих товариств; господарське товариство; асоціація; корпорація; консорціум; концерн; дочірнє підприємство; організація орендарів тощо [5]</i></p>		<p><i>Форма господарювання - комплекс конкретних способів, які використовує суб'єкт господарювання для привласнення предметів природи у процесі праці з метою створення певного блага або доведення його до конкретного споживача й отримання за це частини доходу [5].</i></p> <p><i>Види: оренда; сімейний підряд; венчурний бізнес [5]; краудфандингові моделі</i></p>	
Одноосібне господарство (підприємство) (підприємство, яке є власністю однієї особи)		Приватне підприємство, фермерське господарство, особисте селянське господарство		Зазначені та інші форми господарювання можуть бути задіяні при організації функціонування усіх організаційних та організаційно-правових форм підприємств	
Партнерство (товариство) (форма організації підприємства, за якої дві або більше осіб об'єднують своє майно)		Товариство: з обмеженою відповідальністю, з додатковою відповідальністю, повне, командитне; кооператив, асоціація, консорціум, орендне підприємство, споживче товариство			
Корпорація (відкрите і закрите акціонерне товариство)		Акціонерне товариство (відкрите і закрите), корпорація, концерн			
Практики організації підприємництва на селі					
<i>Організаційна форма підприємства</i>			<i>Організаційно-правова форма підприємства</i>		
Форми сільськогосподарських підприємств в економіці України (без урахування тимчасово окупованих територій)					
Господарські товариства	Приватні підприємства	Кооперативи	Фермерські господарства	Державні підприємства	Підприємства інших форм
<i>Категорії виробників відмінної форми організації господарювання</i>					
Сільськогосподарські підприємства		Фермерські господарства		Господарства населення, включаючи особисті селянські господарства	

Джерело: Розроблено автором на основі [5, 15].

2. Структура складу підприємств у сільському господарстві України

Склад сільськогосподарських підприємств	Значення - за роками							
	2015		2016		2017		2018	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Усього підприємств	45379	100,0	47697	100,0	45558	100,0	49208	100,0
Господарські товариства	7721	17,0	8700	18,2	6967	15,3	10323	21,0
Приватні підприємства	3627	8,0	3752	7,9	3215	7,1	3955	8,0
Кооперативи	596	1,3	738	1,5	448	1,0	872	1,8
Фермерські господарства	32303	71,2	33682	70,6	34137	74,9	33164	67,4
Державні підприємства	241	0,5	222	0,5	199	0,4	213	0,4
Підприємства інших форм	891	2,0	603	1,3	592	1,3	681	1,4
Підприємств на 1000 осіб сільського населення, од.	3		3		3		3	
Підприємств на 1000 осіб працездатного сільського населення, од.	8		9		8		10	

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Затребуваними стають структури, які за формою організації відповідають викликам, які постали перед господарями в умовах нестабільної економіки, високих ризиків. Наприклад, господарські товариства (їх кількість зростає), адже цей тип організаційної структури найбільш адаптований до економіки сільської галузі за постійних трансформацій, змін, невизначеності. Виражена нестабільність організаційних форм з переважуючою соціальною спрямованістю господарювання - це, наприклад, кооперативи, а також державні підприємства. На їхній основі утворюються різні типи господарських товариств, а також фермерські господарства, приватні підприємства. В організаційному контексті проявляється капіталістична модель соціалізації підприємств.

Зокрема і наприклад кооперація, відповідно до загально визнаних принципів її сприйняття, може вважатися найбільш ефективною формою соціалізації підприємництва. Малопоширеність кооперативів на селі слугує відповідним соціальним діагнозом сільському розвитку. Серед сільськогосподарських підприємств кооперативи становлять незначну частку, а для прикладу серед соціальних - навпаки (табл. 3).

Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі через механізм кооперування найбільш бажана з економічної точки зору, бо надає можливість дрібним суб'єктам сільськогосподарського ринку згуртувати власні зусилля, знизити транзакційні витрати і претендувати на значно вищу додану вартість.

3. Кооперативні форми соціального підприємництва на селі в Україні

Кооперативне соціальне підприємництво у 2016-2017 рр.	
Об'єднання сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів «Чернігівщина екологічна»	Чернігівська обл., Ніжинський р-н
СОК «Агросвіт»	с. Крехів, Львівська обл.
СОК «Агрофрут»	с. Романів, Львівська обл.
СОК «Банилів»	с. Банилів, Чернівецька обл.
СОК «БОРТНІВ-ЕКОПРОДУКТ»	с. Бортнів, Волинська обл.
СОК «Господар-2015»	с. Хоружівка, Сумська обл.
СОК «Дари Гуцульщини»	с. Селятин, Путильський р-н, Чернівецька обл.
СОК «Дари Ланів»	с. Колосова, Кременецький р-н, Тернопільська обл.
СОК «Жовтневе»	с. Покровське, Токмацький р-н, Запорізька обл.
СОК «Каїр»	с. Каїри, Горностаївський р-н, Херсонська обл.
СОК «Київський»	м. Київ
СОК «Кринички»	с. Котів, Бережанський р-н, Тернопільська обл.
СОК «Радодар»	с. Радісне, Красилівський р-н, Хмельницька обл.
СОК «Шепітчанка»	с. Долішній Шепіт, Чернівецька обл.
СОК «Щедрий край»	с. Старий Почаїв, Тернопільська обл.

Джерело: Сформовано з інформації довідкового видання [8].

Кооперативна форма соціалізації підприємництва доцільна як у сфері соціального, так і у сфері економічного господарювання. Проте мотиви підприємців до кооперування залежать від системи цінностей, особистісних переконань і спроможності до колективної взаємодії. У класичному і соціальному підприємстві культивуються різні форми реалізації результативності. Наприклад, серед виробничих підприємств кооперативи демонструють чітко виражену соціальну результативність - стосовно соціалізації, особливо через забезпечення зайнятості. При цьому в умовах нинішнього типу господарювання їм складно конкурувати з іншого типу структурами. Адже членство в кооперативі передба-

чає обов'язкову трудову участь, за цим цей аспект і відрізняє кооператив від інших форм підприємств.

За аналізом організаційних аспектів соціалізації підприємництва на селі, таких як засвоєння підприємницької культури, цінностей та символів у процесі поширення організаційних, організаційно-правових форм, а також форм господарювання можна стверджувати, що в результаті сформувалася переважно капіталістична, а не соціально спрямована система структур.

Економічну, а точніше, виробничо-господарську складову соціалізації проаналізуємо за такими напрямками, як: галузева структура виробництва продукції за катего-

ріями виробників (табл. 4); частки видів сільськогосподарської продукції у виробництві (табл. 5); продуктивність і соціально-

економічна результативність господарювання (табл. 6).

4. Галузева структура виробництва продукції сільського господарства по Україні

Показник	Рік				Загальна тенденція по роках - тренд за 2015-2018 рр.
	2015	2016	2017	2018	
<i>Виробництво валової продукції у постійних цінах 2010 р., млн грн</i>					
Господарства усіх категорій	239467,3	254640,5	249157,0	269408,1	104,0
Сільськогосподарські п-ва	131918,6	145119,0	140535,2	158306,5	106,3
У т.ч. ферм. господарства	18909,3	22101,4	21743,1	25118,9	109,9
Господарства населення	107548,7	109521,5	108621,8	111101,6	101,1
<i>Структурно за галузями у постійних цінах 2010 р., млн грн</i>					
<i>Господарства усіх категорій</i>					
Продукція рослинництва, млн грн	168439	185052,1	179474,6	198658,1	105,7
До продукції с.г., %	70,3	72,7	72,0	73,7	x
Продукція тваринництва, млн грн	71028,3	69588,4	69682,4	70750	99,9
До продукції с.г., %	29,7	27,3	28,0	26,3	x
<i>Сільськогосподарські підприємства</i>					
Продукція рослинництва, млн грн	99584,7	113392,6	108601,1	124719	107,8
До продукції с.г., %	75,5	78,1	77,3	78,8	x
Продукція тваринництва, млн грн	32333,9	31726,4	31934,1	33587,5	101,3
До продукції с.г., %	24,5	21,9	22,7	21,2	x
<i>Фермерські господ. (у т.ч.)</i>					
Продукція рослинництва, млн грн	17565,4	20705,3	20338,8	23619,6	110,4
До продукції с.г., %	92,9	93,7	93,5	94,0	x
Продукція тваринництва, млн грн	1343,9	1396,1	1404,3	1499,3	103,7
До продукції с.г., %	7,1	6,3	6,5	6,0	x
<i>Господарства населення</i>					
Продукція рослинництва, млн грн	68854,3	71659,5	70873,5	73939,1	102,4
До продукції с.г., %	64,0	65,4	65,2	66,6	x
Продукція тваринництва, млн грн	38694,4	37862	37748,3	37162,5	99,1
До продукції с.г., %	36,0	34,6	34,8	33,4	x

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Аналіз економічної соціалізації підприємництва багатовекторний. Один із векторів - галузева структура виробництва - оцінювана за валовою продукцією. В цьому аспекті аналізу опосередковано визначається характер зайнятості населення, тобто обсяги трудових затрат. Сільськогосподарські підприємства представлені як традиційно селозберігаючі для України. Часто на селі немає інших підприємств, окрім сільськогосподарських, і лише в них фактично можуть бути робочі місця. Відповідним чином галузева структура виробництва і структура валової продукції виступають опосередкованими індикаторами соціалізації підприємництва через обсяги зайнятості населення.

За оцінюваний період 2015-2018 рр. виробництво валової продукції зростає, але структурно переважає рослинництво. Пріоритетом стала капіталізація сільськогосподарського бізнесу. Більшість підприємств

переважно орієнтуються на вирощування високомаржинальних експортних культур, відмовляються від тваринництва. Це означає ще більшу асоціалізацію сільськогосподарського підприємництва стосовно створення додаткових робочих місць. Зазначене конкретизовано по категоріях господарств і має свою специфіку: сільськогосподарські підприємства досягли близько 80% рослинництва у структурі валової продукції і 20% - тваринництва; фермерські господарства - 94% рослинництва і 6-7% тваринництва; господарства населення - відповідно 66 і 34%. Простежується прямий зв'язок між обсягом виробництва, структурою валової продукції і потенційною, фактичною трудовозатратністю. Суб'єкти господарювання реалізують стратегії економії на робочій силі, такий тренд організаційного розвитку зберігається, що підтверджено «продуктовим» аналізом структури виробництва (табл. 5).

Соціальна ефективність підприємств, які ведуть господарську діяльність на сільських територіях, полягає у реалізації ними не лише бізнесової мети, а й у вирішенні завдань з розбудови інфраструктури. Безпо-

середньо соціально-економічну ефективність господарювання формує структура виробництва, за наслідком - це розмір соціально спрямованих витрат виробництва, чисельність зайнятих (робочі місця).

5. «Продуктовий» аналіз тенденції виробництва продукції сільського господарства в Україні

Показник	Частка у продукції, %														
	усього					рослинництво					тваринництво				
	2000	2015	2016	2017	2018	2000	2015	2016	2017	2018	2000	2015	2016	2017	2018
Культури: зернові та зернобобові	16,4	26,5	27,3	26,2	27,5	32,3	37,7	37,5	36,3	37,3	X	X	X	X	X
Технічні	7,5	19,4	22,7	22,5	23,8	11,0	29,8	31,3	31,3	32,3	X	X	X	X	X
Картопля, культури овочеві та баштанні продовольчі	25,4	18,1	17,6	18	16,9	42,2	25,8	24,2	25,0	22,9	X	X	X	X	X
Культури: плодові та ягідні, виноград	4,7	3,6	2,9	3,1	3,5	7,0	4,8	4,0	4,3	4,7	X	X	X	X	X
Кормові	3,1	1,7	1,5	1,4	1,3	5,9	2,2	2,0	2,0	1,8	X	X	X	X	X
Інша продукція рослинництва	0,6	0,3	0,7	0,8	0,7	1,6	-0,2	0,9	1,1	1,1	X	X	X	X	X
Сільськогосподарські тварини (вирощування)	19,4	14,1	13,3	13,5	13	X	X	X	X	X	48,6	47,7	48,7	48,3	49,5
Молоко	16,4	11,2	10,3	10,5	9,5	X	X	X	X	X	37,9	37,9	37,8	37,4	36,1
Яйця	5	3,3	2,8	2,9	2,8	X	X	X	X	X	9,6	11,0	10,1	10,4	10,6
Вовна	0	0	0	0	0	X	X	X	X	X	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша продукція тваринництва	1,5	1,1	0,9	1,1	1	X	X	X	X	X	3,9	3,4	3,3	3,9	3,8

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Нині підприємствам притаманний переважно капіталістичний шлях розвитку. Такий висновок цілком відображає загальну ситуацію з формуванням соціально-економічної результативності сільськогосподарських підприємств. Причинно-наслідковий зв'язок їх розвитку із соціальною ефективністю очевидний в системі «структура виробництва - кількість робочих місць - оплата праці - добробут селянина».

Сучасні тренди технологічного розвитку системи господарювання на селі призводять

до залучення все меншої кількості працівників, тому проблеми села в частині зайнятості населення й надалі поглиблюватимуться. Соціальна ж ефективність сільськогосподарських підприємств має регіональні особливості результату, так як і економічна. Тенденції соціальної ефективності характеризують показники господарювання, які відносяться до сфери соціально-трудоу відносин (табл. 6).

6. Продуктивність і соціальна результативність розвитку сільського господарства України - за витратами

Показник	Абсолютне значення				До попереднього року, %		
	2015	2016	2017	2018	2016	2017	2018
Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах							
Продукція с.г. у постійних цінах 2010 р. на одного зайнятого, грн	223309,9	275317,8	271491,4	313627,3	123,3	98,6	115,5
Рослинництво	218768,0	270863,2	260793,7	305314,5	123,8	96,3	117,1
Тваринництво	237990,0	292511,2	315503,8	348901,4	122,9	107,9	110,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	3140	3916	5761	7166	124,7	147,1	124,4
До мінімальної, %	227,9	244,8	180,0	192,5	107,4	73,6	106,9
До прожиткового мінімуму для працездатних, %	236,1	253,6	338,9	386,7	107,4	133,6	114,1

Джерело: Побудовано за даними Державної служби статистики України.

Підсумок аналізу економічної соціалізації полягає у висновку, що: в сільськогосподарському виробництві пріоритетні високомаржинальні види продукції у рослинництві за практичної відмови від тваринництва, що знижує чисельність зайнятих, тобто відбувається асоціалізація підприємницьких виробничих систем в аспекті зайнятості. Звідси максимально прибутковоорієнтована структура виробництва за складом вирощуваних сільськогосподарських культур і видів продукції тваринництва благо для підприємств і негатив для селян у частині зайнятості.

Соціалізація підприємництва та її організаційно-економічні характеристики залежать від мотивацій підприємця. Наприклад, у способах організації виробництва і праці, а також від зовнішнього середовища, яке спонукає, або навпаки - дестимулює здійснювати соціально спрямовані дії. Тим самим формується соціальна результативність, яка означатиме соціальний ефект від дій підприємця. Збалансований вигляд за зіставленням соціальної відповідальності, корисності групової соціальної взаємодії в економічних відносинах має соціалізація підприємництва через кооперацію. Кооперативна форма соціалізації підприємництва на селі забезпечить утвердження принципів становлення соціальної держави, підвищуючи рівень соціальної та економічної відповідальності селян на колективних засадах.

Список бібліографічних посилань

1. Башнянин Г. І., Гончарук Л. Я., Михайляк І. В. Соціалізаційна ефективність економічних систем за умов посилення глобалізаційних процесів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.14. С. 189-197.
2. Вебер, Макс. Господарство і суспільство: нариси соціології розуміння / з нім. пер. М. Кушнір. Київ, 2012. 1112 с.
3. Дієсперов В. С. Еволюція сільськогосподарських підприємств. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 290 с.
4. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 616 с.
5. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 2 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2005. 568 с.
6. Жук В. М. Обіг земель сільськогосподарського призначення за селозберігаючою моделлю аграрного устрою України: наукова доповідь. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 128 с.
7. Кантільон Р. К вопросу о сущности предпринимателей. Санкт-Петербург : Литера плюс, 2006. 220 с.
8. Каталог соціальних підприємств України 2016-2017 роки. Довідкове видання. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2017. URL : <https://drive.google.com/file/d/151lNaCLowNzVph-lAgcZpk3Esp79sicw/view> (дата звернення: 28. 12. 2019).
9. Лопатинський Ю. М. Трансформація аграрного сектора: інституціональні засади. Чернівці : Рута, 2006. 344 с.

Висновки. Підприємництво на селі організаційно-економічно соціалізується, адже суб'єкти господарювання прагнуть ефективніше використовувати ресурси, намагаються дбати про соціальні ефекти у багатьох сферах, зокрема це: збереження довкілля; підвищення рівня і тривалості життя населення, формування продовольчої безпеки, тощо. Як наслідок, економічні ресурси спрямовуються на такі цілі з більшою інтенсивністю, ніж ще кілька десятиліть тому. Підприємство показало ефективність у вирішенні проблем суспільства. Цей вид діяльності людини дозволяє делегувати певні повноваження держави суспільним організаціям, окремим бізнесменам, підвищуючи їх соціальну відповідальність тощо.

В Україні стійкими залишаються запити на виробництво і постачання підприємствами на агропродовольчий ринок соціально відповідальних продуктів. Особливо в умовах нестабільності, кризових ситуацій завдання держави підтримувати, а підприємців свідомо розвивати виробництво доступних соціально значимих видів сільськогосподарської продукції та продовольства. Тим паче це важливо, адже сільськогосподарська діяльність має виключне соціально-економічне значення. Посилення організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі повинно відбуватися в рамках реалізації пріоритетів сталого розвитку, забезпечення населення якісним, доступним за ціною продовольством.

References

1. Bashnianyn, H.I., Honcharuk, L.Ya., Mykhailiak, I.V. (2012). *Sotsializatsiina efektyvnist ekonomichnykh system za umov posylennia hlobalizatsiinykh protsesiv* [Socialization efficiency of economic systems under conditions of strengthening of globalization processes]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 22.14, pp. 189-197 [In Ukrainian].
2. Veber, Maks. (2012). *Hospodarstvo i suspilstvo: narysy sotsiolohii rozuminnia* [Economy and society: essays in the sociology of understanding]. (M. Kushnir, Trans). Kyiv [In Ukrainian].
3. Diiesperov, V.S. (2013). *Evolutsiia silskohospodarskykh pidpriemstv* [Evolution of agricultural enterprises]. Kyiv: NNTS «IAE» [In Ukrainian].
4. Mochernyi, S.V. (Eds.) (2005). *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 2-kh t. T. 1*. [Economic encyclopedic dictionary: in 2 vols.] (Vol. 1). Lviv: Svit [In Ukrainian].
5. Mochernyi, S.V. (Eds.) (2005). *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 2-kh t. T. 2*. [Economic encyclopedic dictionary: in 2 vols.] (Vol. 2). Lviv: Svit [In Ukrainian].
6. Zhuk, V.M. (2017). *Obih zemel silskohospodarskoho pryznachennia za selozberihaiuchoiu modelliu ahrarnoho ustroiu Ukrainy: naukova dopovid* [Agricultural land turnover according to the village-preserving model of the agrarian system of Ukraine: scientific report]. Kyiv : NNTS «IAE» [In Ukrainian].
7. Kantil'on, R. (2006). *K voprosu o sushhnosti predprinimatelej* [On the essence of entrepreneurs]. Sankt-Peterburg: Litera pljus [In Russian].

10. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2005. 682 с.
11. Марк Блауг. 100 великих економістів до Кейнса / пер. с англ. под ред. А. А. Фофонова. Санкт-Петербург : Економічна школа, 2005. 352 с.
12. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність : монографія / [Лупенко Ю. О., Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. та ін.] ; за ред. О. Г. Шпикуляка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.
13. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект : монографія / Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Заяць В. М. та ін. Київ, 2016. 430 с.
14. Романова Л. В. Становлення підприємництва в сільському господарстві. Київ : ІАЕ, 1997. 272 с.
15. Сільське господарство України в 2018 р. : стат. зб. Київ, 2019. 134 с.
16. Сміт Адам. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. О. Васильєв, М. Межевкіна, А. Малівський. Київ : Наш формат, 2018. 736 с.
17. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Г. Городяненко. Київ : Академвидав, 2008. 456 с. (Серія «Енциклопедія ерудита»).
18. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, В. М. Заяць та ін.] ; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2013. 50 с.
19. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року / [Лупенко Ю. О., Малік М. Й., Булавка О. Г. та ін.] ; за ред. Ю. О. Лупенка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 60 с.
20. Типи і види соціалізації економічних систем / Г. І. Башнянин, Б. В. Кульчицький, Л. Я. Гончарук, А. І. Тесля. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.14. С. 204-210.
21. Формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості (інформаційно-аналітичний огляд) / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Булавка та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 60 с.
22. Шпикуляк О. Г. Інституції аграрного ринку : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2009. 480 с.
23. Шпикуляк О. Г., Малік М. Й. Інституціональний аналіз розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки: методичний аспект. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 73-82.
24. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. 244 с.
25. Яхно П. Т. Соціалізація економіки та індивідуалізація споживчого ринку як необхідної передумови національного розвитку. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 2 (80). С. 12-17.
26. Oleksandr Shpykuliak, Ilona Bilokinna. "Green" cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy. *Baltic Journal of Economic Studies, Volume 5 Number 2*. Riga: Publishing House "Baltija Publishing". 2019. P. 249-255. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255>.
8. Kataloh sotsialnykh pidpriemstv Ukrainy 2016-2017 roky [The catalog of social enterprises of Ukraine 2016-2017]. (2017). Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademii». Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/151lNaCLOWnZVphlAgcZpk3Esp79sicw/> [In Ukrainian].
9. Lopatynskiy, Yu.M. (2006). Transformatsiia ahrarnoho sektora: instytutsionalni zasady [Agrarian sector transformation: institutional framework]. Chernivtsi: Ruta [In Ukrainian].
10. Makarenko, P.M. (2005). Modeli ahrarnoi ekonomiky [Models of agrarian economy]. Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
11. Mark, Blaug (2005). 100 velikih jekonomistov do Kejnsa [100 great economists before Keynes]. (A.A. Fofonova, Trans). Sankt-Peterburg: Jekonomicheskaja shkola [In Russian].
12. Lupenko, Yu.O., Shpykuliak, O.H., Malik M.Y., et al. (2017). Rozvytok malykh ahrarnykh pidpriemstv u rynkovomu instytutsiionomu seredovyshchi: indykatory ta efektyvnist: monohrafiia [Development of small agricultural enterprises in a market-based institutional environment: indicators and efficiency: monograph]. O.H. Shpykuliak (Ed.). Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
13. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2016). Rozvytok pidpriemnytstva i kooperatsii: instytutsionalnyi aspekt: monohrafiia [Development of entrepreneurship and cooperation: institutional aspect: monograph]. Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
14. Romanova, L.V. (1997). Stanovlennia pidpriemnytstva v silskomu hospodarstvi [Formation of entrepreneurship in agriculture]. Kyiv: IAE [In Ukrainian].
15. Silske hospodarstvo Ukrainy v 2018 r. [Agriculture of Ukraine in 2018]. (2019). Kyiv: Derzhstat [In Ukrainian].
16. Smit, Adam (2018). Doslidzhennia pro pryrodu i prychny bahatstva narodiv [An Inquiry Into The Nature And Causes Of The Wealth Of Nations]. (O. Vasyliiev, M. Mezhevikina, A. Malivskiy, Trans). Kyiv: Nash format [In Ukrainian].
17. Horodjanienko, V.H. (Eds.) (2008). Sotsiologichna entsyklopediia [Sociological encyclopedia]. Kyiv : Akademvydav [In Ukrainian].
18. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Zaiats, V.M., et al. (2013). Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v silskomu hospodarstvi na period do 2020 roku [Strategic directions for the development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period up to 2020]. M.Y. Malik (Ed.). Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
19. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Bulavka, O.H., et al. (2020). Stratehichni napriamy staloho rozvytku silskykh terytorii na period do 2030 roku [Strategic directions for sustainable rural development for the period up to 2030]. Yu.O. Lupenko (Ed.). Kyiv : NNTs «IAE» [In Ukrainian].
20. Bashniyanyn, H.I., Kulchyt'skyi, B.V., Honcharuk, L.Ya. & Teslia, A.I. (2012). Typy i vydy sotsializatsii ekonomichnykh system [Types and kinds of socialization of economic systems]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, 22.14, pp. 204-210 [In Ukrainian].
21. Lupenko, Yu.O., Malik, M.Y., Bulavka, O.H., et al. (2020). Formuvannia ob'iednanykh terytorialnykh hromad u silskii mistsevosti (informatsiino-analitychnyi ohliad) [Formation of united territorial communities in rural areas (informational and analytical review)]. Kyiv: NNTs «IAE» [In Ukrainian].
22. Shpykuliak, O.H. (2009). Instytutsii ahrarnoho rynku: monohrafiia [Agrarian market institutions: monograph]. Kyiv : NNTs «IAE» [In Ukrainian].
23. Shpykuliak, O.H., Malik, M.Y. (2019). Instytutsionalnyi analiz rozvytku pidpriemnytstva v ahrarnomu sektori ekonomiky: metodychnyi aspekt [Institutional analysis of entrepreneurship development in the agrarian sector of economy: methodical aspect]. *Ekonomika APK*, 6, pp. 73-82 [In Ukrainian].
24. Shumpeter, Y.A. (2011). Teoriia ekonomichnoho rozvytku. Doslidzhennia prybutkiv, kapitalu, kredytu, vidсотka ta ekonomichnoho tsyклу [The theory of economic development. Research on income, capital, credit, interest and the economic cycle]. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademii» [In Ukrainian].
25. Yakhno, P.T. (2019). Sotsializatsiia ekonomiky ta indyvidualizatsiia spozhyvchoho rynku yak neobkhdnoi peredumovy natsionalnoho rozvytku [Socialization of the economy and individualization of the consumer market as a necessary prerequisite for national development]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia: Ekonomika i menedzhment*, 2 (80), pp. 12-17 [In Ukrainian].

26. Shpykuliak, Oleksandr, Bilokinna, Ilona (2019). "Green" cooperatives in the formation of an institutional mechanism of development of alternative power engineering in the agrarian sector of the economy. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5(2), pp. 249-255 [In English]. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-249-255>.

Diuk A.A. Organizational-economic socialization of entrepreneurship under the conditions of economic transformation

The purpose of the article is to characterize the trends of organizational and economic socialization of entrepreneurship in rural areas under the conditions of economic transformation.

Research methods. The presentation of the material in accordance with the goal is based on the methodology: knowledge of the theoretical provisions of entrepreneurship; criteria for organizational and economic socialization; analysis of the composition of organizational forms of management; coverage of the characteristics of the effectiveness of the entrepreneurial activity with a projection on the socio-economic situation of rural areas, employment, remuneration, etc.

Research results. The interrelation of economic and social features of entrepreneurship in the mechanism of market management is theoretically and methodologically substantiated. The essence of socialization of entrepreneurship as a functional basis in building a socially oriented economy is characterized. Criteria for the practice of socialization of entrepreneurship have been systematized in terms of expanding the organizational and legal structures of business. The methodological connection of economic socialization of agricultural enterprises with the factors of structure and socio-economic efficiency of their activity was evaluated and proved.

Scientific novelty. The criteria of organizational and economic socialization of entrepreneurship are determined and the methodological feasibility of applying an interdisciplinary approach to the analysis of rural management is proved.

Practical significance. The results of the study can be used to justify the social effectiveness of organizational and legal structures and the performance of agricultural enterprises, as well as to assess the prospects for rural development. *Tabl.:* 6. *Figs.:* 1. *Refs.:* 26.

Keywords: entrepreneurship; management; socialization; organizational forms of enterprises; structure and production efficiency.

Diuk Anna Andriivna - candidate of economic sciences, associate professor (docent) of the department of economics, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna St., Vinnytsya)

E-mail: annaduke@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-6480-0558>

Дюк А. А. Организационно-экономическая социализация предпринимательства на селе в условиях трансформации хозяйствования

Цель статьи - охарактеризовать тенденции организационно-экономической социализации предпринимательства на селе в условиях трансформации хозяйствования.

Методика исследования. Изложение материала в соответствии с поставленной целью строится на методологии: познания теоретических положений предпринимательства; критериев организационно-экономической социализации; анализе состава организационных форм хозяйствования; освещении характеристик результативности предпринимательской деятельности с проекцией на социально-экономическое положение сельских территорий, занятость, оплату труда и т.п.

Результаты исследования. Теоретико-методически обоснована взаимосвязь экономических и социальных признаков предпринимательства в механизме рыночного хозяйствования. Охарактеризована сущность социализации предпринимательства как функциональной основы в построении социально направленной экономики. Систематизированы критерии практики социализации предпринимательства с позиции распространения организационно-правовых структур хозяйствования. Оценена и доказана методическая связь экономической социализации сельскохозяйственных предприятий с факторами структуры и социально-экономической эффективности их деятельности.

Элементы научной новизны. Определены критерии организационно-экономической социализации предпринимательства и доказана методическая целесообразность применения междисциплинарного подхода в осуществлении анализа эффективности хозяйствования на селе.

Практическая значимость. Результаты исследования могут использоваться для обоснования социальной эффективности организационно-правовых структур и результативности деятельности сельскохозяйственных предприятий, а также для оценки перспективы сельского развития. *Табл.:* 6. *Илл.:* 1. *Библиогр.:* 26.

Ключевые слова: предпринимательство; хозяйствование; социализация; организационные формы предприятий; структура и эффективность производства.

Дюк Анна Андреевна - кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3)

E-mail: annaduke@ukr.net

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0001-6480-0558>

Стаття надійшла до редакції 20.04.2020 р.

Фахове рецензування: 22.04.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Дюк А. А. Організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі в умовах трансформації господарювання. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 108 – 117. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005108>

Diuk, A. A. (2020). Orhanizatsiino-ekonomichna sotsializatsiia pidpriemnytstva na seli v umovakh transformatsii hospodariuvannia [Organizational-economic socialization of entrepreneurship under the conditions of economic transformation]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 108 – 117 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005108>

* * *